AZ INTERNÁTUSOKRÓL.

— Székfoglaló a Magyar Pædagogiai Társaságban 1918 ápr. 20-án. —

A nevelés és tanítás sokoldalú kérdései között az internátusok kérdése nem foglalja el az első helyet. Mégis érdemes, sőt szükséges éppen nevelői szempontból szakszerűen foglalkozni ezzel a kérdéssel is.

Érdemes azért, mert növendékeik testi és lelki egészséges fejlődése függ az internátusok berendezésétől és nevelői munkájuktól; szükséges pedig azért, mert gazdasági, egészségügyi és nevelői beállításuk a legtöbb esetben tökéletlen. Mindannak ellenére, hogy a jól szervezett internátusok az összes szükséges nevelői tényezőket egyesíthetik munkájukban, mégis ritkán mutatkozik eredményeikben azok alkalmazása, mert nem veszik tekintetbe azokat s emellett rendszerint gazdasági nehézségekkel küzdenek. Hiányosságaik, tökéletlenségeik belenyulnak történetükbe. Mai napig keletkezésük hagyományaival küzdenek, vagyis inkább nem küzdenek, hanem élnek azok szerint. Ha a jelenlegi internátusok nevelő intézeteknek tekintik is magukat, legtöbbje mégsem az, hanem tápintézetek, konviktusok, kosztosházak, mint amikből keletkeztek és mint ahogy idők folytán is csak e célnak szolgáltak.

Az internátusok nyomaival, eltekintve a zárdaiaktól, Németországban már a XIV—XV. sz.-ban találkoztunk, mikor Bursenhaus elnevezéssel, a közszükségletnek engedve, szállást és ellátást nyujtottak a főiskolákba sereglő vidéki tanulóknak. Ezek a Burse-ok kezdetben csak egyszerű kosztosházak kívántak lenni. Laikus vállalkozók, de egy-egy életre való magister is tartotta őket. Mást nem céloztak, mint a tanulók olcsó, közös ellátását. Itt idővel olyan fegyelmezetlenség és eldurvult szokások és életformák között élt az ifjúság, hogy szükségessé vált a Burse-ok megrendszabályozása. Ezért megkövetelte a hatóság, hogy házi szabályokat állítsanak fel tanulóik fegyelmezésére. Ennélfogva minden Burse-ban külön-külön életrend fejlődött ki, más a szegény, más a gazdag tanulók számára berendezettekben. Ezek a házi rendszabályok nem nevelői alapon álltak, hanem kaszárnyaszerű fegyelmezést követeltek. Inkább a közös formákra és szokásokra gondoltak. Erkölcsi irányítást vagy vezetést nem céloztak.

Ezek az első, a közszükségletekből támadt internátusok élelmes vállalkozóknak igen jó keresetforrásúl szolgáltak, éppen úgy, mint napjainkig a magáninternátusok, vagy ú. n. fiú- és leányotthonok. A magánérdekeken alakult intézmények az ifjúság fegyelmezését csak annyiban irányították, amennyiben azt a vállalat fennmaradása megkívánja. Csak azokat az erőket tartották benne féken, melyek esetleg az egész intézményt szétrobbanthatták volna. Tulajdonképeni nevelői tekintetekkel nem törődtek, sem a közös, sem az egyéni nevelés szempontjából.

A Burse-ok a XVII. sz. végén és a XVIII. sz.-ban ürültek ki, mikor a felekezeti alapra épített róm.-kath. és protestáns internátusok megfelelő iskoláik mellett benépesültek. Ezek már közelebbről érdekelnek bennünket, mert belefejlődtek mai életünkbe és a mai internátusok is átvettek egyet-mást formai és nevelői szokásaikból és elveikből. A felekezeti internátusok nevelői irányzatuknál fogva fölötte álltak a Burse-oknak, mert felekezetük szellemében erkölcsi irányításban és nevelésben is részesítették növendékeiket. A kor szellemének megfelelően vagy jó katholikusokat vagy jó protestánsokat kívántak egyházuknak nevelni, mert inkább a felekezetek érdekeit képviselték, mint az egyénét.

A felekezeti internátusok mellett a XVIII. sz. új szellemi forrongásából keletkezett új világi iskolák is internátusokkal voltak kapcsolatban. Nagynevű pedagógusok álltak ez internátusok élén, hogy új nevelői ideáljaikat az internátusok mélyebb nevelői befolyása alatt megvalósíthassák. Ezek a pietista és filantropista szellemű internátusok voltak. A nevelést szintén fontos elvi kérdésnek tekintették. Küzdtek részben a régi eszmék ellen, részben pedig az újak diadaláért. Egyik új érdemük az volt, hogy gyakorlati eszközökkel és gyakorlati célokra is nevelték növendékeiket és hangsúlyozni kezdték a nemzeti nevelés szükségességét is. De ez internátusok is főként az új filozófiai elvek szolgálatában álltak és a társadalmi különválás szellemének megfelelően általános nevelést nyujtottak. Az egyéni nevelés fontosságára Rousseau és Locke filozófiai álláspontja terelte a figyelmet, akik az iskolai és internátusi nevelés helyett az egyén szempontjából a magánnevelés értékét hirdették s azt kívánták megvalósítani. Ebből kifolyólag kezdett átmenni, ha nem is a köztudatba, de a pedagógia gondolatvilágába, hogy nem a tömeg, nem a különváló társadalmi osztályok irányítása, nem a felekezeti érdekek egyoldalú ápolása, nem a korszellem szülte irányeszmék meggyökeresítése a nevelés célja, hanem a nevelői cél, az egyén nevelése, az egyén testi és lelki erőinek kifejlesztése és irányítása, egyéni értékeinek kiváltására. Ezért Rousseau hívei nem voltak barátai az internátusok nevelői módozatainak s az

egyéni nevelés szempontjából az egyénenkinti magánnevelést tartották a nevelői ideálnak. Ekkor kezdték az ifjúság nevelését házi nevelőkre bízni. Gazdagabb, előkelőbb családok 2—3 nevelőt alkalmaztak gyermekeik nevelésére és tanítására. Ám a magánnevelésnek ez a módja nem igen válhatott népszerűvé, mert költséges és a családra nézve alkalmatlan volt.

A szükségképeni internátusokat ezek az új elvek nem befolyásolták. Szaporodtak, benépesedtek napjainkig anélkül, hogy tulajdonképeni nevelőintézetekké fejlődtek, emelkedtek volna. Csak fenntartóik és a reájuk szorult közönség nevelő, de kritika nélküli érdekeit igyekeztek kielégíteni.

A hazánkbeli internátusok keletkezési okaiban és fejlődési fokozatában szintén megtaláljuk mindama tényezőket, melyekből a német internátusok keletkeztek. Kisebb-nagyobb keretű magáninternátusaink, a felekezeti, községi, egyleti, társulati internátusaink az azokhoz hasonló gazdasági célok vagy általános elvek szolgálatában állnak. Az iskolákhoz kapcsoltak azok tanítói és nevelői rendeltetések szellemében dolgoznak anélkül, hogy gondot fordítnának az egyénenkénti nevelésre.

A mult század második felében hazánkban új típusú internátus keletkezett: az állami internátus. Az 1868.-i népoktatási törvény értelmében az állami tanító- és tanítónőképzők internátusokkal kapcsolatban létesültek. Nagy pedagógiai megértésre vall ez az intézkedés. Később a fiúközépiskolákat, felső leányiskolákat és polgári iskolákat is internátusokkal bővítették ki. E legújabb intézmények is egy eszme, egy elv szolgálatában állnak: az állameszmét szolgálják gazdasági és nevelői szempontból és a nemzeti érdekeket. Azonban az állami internátusok tulajdonképeni nevelői rendeltetését és szükségképeni nevelői irányításának módjait és természetét kellően hangsúlyozva nem találjuk meg szervezetükben. Csak a kor, melyben létrejöttek, a városok fekvése, ahol berendezték azokat, az iskolák oktatói célja, amelyekkel kapcsolatban munkálkodnak, jelezte oktatói és nevelői irányításukat és céljukat. Belső életük szellemi irányításának részletei, megvalósitandó nevelői elveiknek körvonalai alattomban értetődtek, mint némely mondatban az alany, csak nehezebben kihámozhatóan, mint a hiányzó mondat alanya. A bennük dolgozó nevelő testületek nevelői minősítésére, munkakörének meghatározására nézve nem történt érdemleges intézkedés, valamint egészségügyi és gazdasági kérdéseik megoldására nézve sem. Ezért az állami internátusok bennsőképen önmagukból fejlődtek, egymástól különváltan dolgoztak. Mindegyik sorsa mindenkori igazgatójától függött, aki saját világfelfogásának és pedagógiai egyéniségének megfelelően vezette és irányította nevelő testületét és növendékeit. Nem alakult ki ez új intézményekben, sem

általuk egy új nevelői irány, melyet az állami internátusok pozitiv nevelői ideáljának lehetne tekinteni, ami más irányú nevelőintézetek-nek mintául szolgálhatott volna. A közönség nincs tájékozódva róla, hogy milyen kiváltságos nevelői alapelvek megvalósítását célozzák az állami internátusok. Igaz, hogy nem is nagyon érdeklődik ezirán. Csak nagy általánosságban formai és anyagi ellátása szerint figyeli és ítéli meg az internátusokat és azoknak szemmellátható, kézzelfogható gyakorlati értékét tartja csak mérvadónak.

Mint ahogy minden fajtájú internátus keletkezése anyagi kérdésekkel áll kapcsolatban, úgy az államiaknál is megtaláljuk ezt a körülményt, mert az állam sem csupán nevelői célokért, hanem polgárainak anyagi könnyebbségére is szervezte azokat. Arra mutat a növendékeiktől fizetett aránylag csekély tartásdíj és a különféle fokú vagy egészen tartásdíjmentes internátusi helyek. Míg ezáltal az állam egyrészt a közönség érdekeire volt tekintettel, addig másrészt megnehezítette az internátusok munkáját, mert kénytelen volt az államgazdálkodás szempontjából reájok sok tekintetben a helyén nem való takarékosság békóit rakni.

Ha ilyen általánosságban pillantunk is vissza az internátusi intézmények történetére, azt a következtetést vonhatjuk le belőle, hogy azok mindmáig gyakorlati életszükségleteik kielégítése végett jöttek létre. Továbbá azt, hogy a különböző korok szellemi fejlődése igyekezett a maga javára az internátusok nevelői hatalmát felhasználni. Ellenben az internátus e nevelő céljai között nem találjuk sehol a gyermeknek, mint egyednek nevelői érdekét hangsúlyozva, sem a gyakorlatban előtérbe tolva még napjainkban sem, mikor más tekintetben az egyéniséget a túlzásig értékeljük s meghajlunk túltengő hatalma előtt. Internátusaink mindmáig a tömegnevelésre vannak berendezve és csak formákra tekintő nevelői szoktatást és irányítást nyujtanak, vagyis csak fegyelmeznek. Az egyéni nevelés nehéz, de szükséges kérdéseivel nem foglalkoznak, sőt hiányos berendezésüknél fogva nem is foglalkozhatnak. Nincs előttük megvalósítandó nevelői emberideál. A korszellem bizonytalan nevelői tétovázása, vagy régi, merev meggyőződések és formaságok tartják fogva nevelőik szellemét, mindannak ellenére, hogy falaik között sok ideális, gyermekszerető lélek kereste és keresi az igazságot és a hozzá vezető utat, miközben életének java munkáját az internátusi élet nehéz feladatai megoldásának szentelte és szenteli.

Ezért nem találunk az internátusokban mély és határozottan irányított nevelői munkát. Innen van, hogy a komoly pedagógusok között annyian ellenségei az internátusoknak. Ama hibák, melyekkel azokat vádolni szokták, többé-kevésbbé tényleg megteremnek falaik

között s növendékeik nem hoznak ki onnan általában kiváló nevelői eredményeket. De ezt az egész internátusi intézmény szervezetlensége okozza, főként pedig az, hogy az egységes szakszerű vezetésen és felügyeleten kívül állnak és sok esetben inkább fenntartóik egyéni céljainak szolgálnak, mint az ifjúság érdekeinek.

Az internátusi életmódban rejlő nevelői tényezőket nem használják ki az internátusok. A jól szervezett, jól vezetett és szakszerű felügyelet alatt álló internátusi intézmény a legtökéletesebb nevelőhelye lehet az ifjúságnak, mert nevelő munkájában mindama tényezőket és eszközöket egyesítheti, melyekre a gyermeki élet testi és lelki irányításának szüksége van és melyekkel a családi nevelés legtöbb esetben nem rendelkezik.

Eme nevelői tényezők: 1. hivatásos, szakszerű, elég nagyszámú nevelő testület; 2. a tudományos alapokon álló higienikus berendezkedés és életmód; 3. a gazdasági körülmények megfelelő beállítása; 4. a tanulók egymás közötti érintkezésében rejlő nevelési hatások; 5. a kötelességtudó és következetesen dolgozó környezet példája és rendszeres életmód szoktató ereje; 6. rendszeres alkalom és vezetés a tudományos és művészi képzésre, valamint a gyakorlati életben szükséges munkák megtanulására.

E fontos és értékes nevelői tényezőket minden internátusnak fel kell használnia. Ha csak egy is hiányzik belőlük, nem lehet tökéletes a nevelői munkájuk. Ezenkívül tisztában kell lenniök nevelői szempontból ama gyakorlati szellemi és erkölcsi célokkal, melyek megvalósítására vállalkoznak. Mindenkinek, aki nevelni akar, elsősorban teljes meggyőződéssel kell ragaszkodnia egy nevelői ideálhoz. Enélkül egészen hiába fog nevelői munkájához. Annál inkább tisztában kell lenniök ezzel az internátusoknak, mert ott több egyén neveléséről lévén szó, nagyobb a nevelői munkával járó erkölcsi felelősség. Elsősorban is embert, egyént kell nevelniök, nem egyoldalú, internátusi növendékeket, akiket csak a sablonos formák és fegyelmi szabályok tartanak össze, akik egyénileg nem mennek emberszámba, csak szám szerint szaporítják az internátusi munkát és statisztikát. Szakítani kell a tömegnevelés felületes hagyományaival. Olyan irányítást kell az internátusnak adni, melynek alapján céltudatos nevelői munkát végezhetnek, hogy igazi nevelő intézetekké emelkedjenek fel, ne tápintézetek, élelmezési vállalatok, vagy ami még rosszabb, az élelmezők vállalatai maradjanak.

Az internátusok felállítását éppen úgy törvénnyel vagy legalább is országos rendelettel kell szabályozni, mint az iskolákét. E téren még szükségesebb az általános, kötelező intézkedés, mint az iskolák fölött, mert az internátusi életmód jó és rossz irányban az iskolánál

sokkal hathatósabban befolyásolja az ifjúság testi-lelki életét és fejlődését. Nemzetiségi, valláserkölcsi, jellembeli irányítást sokkal alaposabban nyujthat az internátus, mint az iskola. Ezt a tényt helyes vagy helytelen irányban mélyreható következményekkel lehet kihasználni. A szervezésbe bele kell foglalni a gombamódra szaporodó magáninternátusokat is és kimondani, hogy a tíz növendéket tartó kosztosháznak már alá kell vetnie magát a törvényes internátusi követelményeknek. Ma az ifjúság egész tömege él népes kosztosházak falai között rossz gazdasági és higienikus berendezés és kérdéses nevelői befolyások alatt. Pedig az ifjúság testi és lelki életének létfeltételeit nem szabad üzleti célokra kihasználni engedni a fejlődés legviharosabb és erkölcsileg legkritikusabb korszakában, az élethivatás betöltésére készülő munkaidő alatt és a jellemfejlődés legértékesebb, de legkényesebb éveiben.

Az internátusok hivatalos szervezése nemcsak hatáskörébe vonná az összes internátusok gazdasági, egészségügyi és nevelői kérdéseinek megoldását, hanem a szülők figyelmét is reá irányítaná az internátusi nevelés fontosságára; fenntartóikat pedig reá szorítaná ama kötelességek teljesítésére, melyekkel a szülőknek és az ifjúságnak tartoznak.

Az állami felügyeletet is csak egységes szervezet alapján lehet gyakorolni. Általában igen nagy fontosságot tulajdonítok e szervező munkának, melynek ki kell terjeszkednie az internátusok minden irányú gazdasági, egészségügyi és szellemi kérdéseire. Pontos útmutató gyanánt szolgáljon a szervezet fenntartóik, vezetőik, nevelő testületük, gazdasági személyzetük és a házi orvosok számára kölcsönös jogaik és kötelességeik körvonalozása mellett. A reájok vonatkozó főfelügyelet is azok nyomán járjon el felülvizsgálata alkalmával.

A szervezetnek a nevelést kell az internátusi élet központjába helyeznie s mindent annak tökéletesítésére berendeznie. Ma nem ez a helyzet. Állandó nevelőtestületök, a kath. zárdákat kivéve, nincs az internátusoknak. Nevelőiktől, sőt vezetőiktől sem kívánnak kiváló nevelői tulajdonságokat. Nálunk még nem értékelik a nevelői munkát. Nem tekintik hivatásnak. A nevelés nehéz és felelősségteljes munkáját még az állami intézetekben is főként fiatal, kezdő, minden gyakorlat nélkül nevelődött erőkre bízzák, akik a bennlakó nevelői állást átmenetnek, kényszerhelyzetnek tekintik arra az időre, míg jobb álláshoz jutnak. Az internátusok fenntartói ezzel lekicsinyítik a nevelés értékét. Ártanak a nevelés munkájának és nem nevelnek az internátusoknak állandó nevelőtestületet. Már pedig hivatás nélküli, szakszerűen eléggé ki nem képzett nevelőtestülettel, ha az még számra nézve sem felel meg a követelményeknek — és a legtöbb intézetben ez az eset — az ú. n. internátusi nevelés csak passziv felügyeletből vagy forma szerinti fegyelmezésből állhat és áll is.

A nevelői munkára nem eléggé képzett s magukban arra hivatást nem érző, ifjú nevelők nem lehetnek áthatva munkájok fontosságától. Nem ismerik sem az elméletből, sem a gyakorlatból eléggé a gyermek testi és lelki életének törvényeit. Nem tudják, mikép hassanak reá szükségképeni fejlesztő vagy gátló behatásokkal. Legtöbbje csak átmeneti állásnak tekinti az internátusi munkát, nem érez hozzá belső hivatást és az internátusban idejök sincs, hogy ezen a téren elméletileg mélyítsék tudásukat. Pedig a nevelői munka a legbonyolúltabb tudomány és művészet, melyet kitanulni nem is lehet. Ezért sokkal jobban kellene a nevelői munkát értékelnie, mint ahogy azt értékelni szokták, úgy magának a nevelőnek, mint azoknak, akik nevelői munkájok megbírálására hivatva vannak.

Az értékelésnek nemcsak pedagógiai szempontból kellene kiindulnia, hanem az internátusi teendőkből kifolyó életmódot is tekintetbe kellene vennie. Akkor inkább kívánatos lenne a nevelői állás. Állandó élethivatássá emelve ezt a nemes munkát, állandó nevelő testületekkel munkálkodhatnának az internátusok. A jelenben fennálló rendszer mellett azonban ilyen nevelőtestületeket nem találhatunk.

Az állandó internátusi nevelőtestületek kialakulása szempontjából szükségesnek tartom, hogy az internátusi nevelők teljesen függetleníttessenek az iskolák tanári testületeitől. A két irányban való elfoglaltság szétszórja a nevelők energiáit és túlterheli őket, vagy az iskolai vagy az internátusi kötelességek rovására. Viszont heti 8—10 órára kötelezett iskolai elfoglaltságok által megnehezítik a tantárgyfelosztást és egyéb iskolai teendők beosztását.

Erkölcsi összeütközéseket is teremt a kétfelé, a két igazgatóság alá tartozásuk. Nem egy esetben ebből indul ki a tanári testületek összhangját megbolygató hangulat, a két pártra oszlás káros jelensége. A nevelői munka nem kellő értékelésében, az internátusi nevelőknek kétfelé tagolt elfoglaltságukban rejlik annak az oka, hogy az internátusi tanerők nem tekinthetik magukat egészen sem az egyik, sem a másik intézményhez tartozóknak. Mivel azonban állandó kinevezteteésök csak az iskolához lehetséges, inkább ahhoz ragaszkodnak, ennek a kötelékeibe kívánkoznak, mint bejáró tanerők. Így lett az internátusi alkalmaztatás az előmenetel lépcsője. Ennélfogva nincs az internátusoknak állandó, megállapodott, az ügyért ideálisan dolgozó, hivatásos nevelőtestületök. Jelen értekezésem keretében nem foglalkozhatom e kérdés gyakorlati megoldhatóságának módozataival, de elvi szempontból mégis szükségesnek tartottam annak beillesztését.

Az internátusi nevelés finom s felette értékes munkájára azonban nemcsak reá nevelni kellene az ifjú tanári nemzedéket, hanem munkakörüket úgy kellene megállapítani az internátusokban, hogy

nevelői munkájuk értékéről maguk is meggyőződést szerezhessenek, hogy élvezzék annak eredményét és abból lelki kielégítést és örömet is meríthessenek. E kérdés az internátusi nevelés, valamint a nevelők javára egyszerűen megoldható azzal, ha szakítunk a tömegnevelés hagyományaival és helyette az egyéni nevelés elveire alapítjuk az internátusok munkásságát. Emez elv megvalósítására nagynevű pedagógusok által már régen ajánlott nevelői eljárás szerint internátusi családokba kellene csoportosítani a növendékeket egy-egy családnevelő felelőssége mellett. Az internátusi nevelés e módja valószínűleg azért nem vált eddig népszerűvé, mert több nevelő alkalmazását teszi szükségessé s ezáltal megdrágítja az internátusok fenntartását, másodszor pedig kiváló, szakképzett nevelő testületet követel, széles látókörű, határozott nevelői egyéniségű vezetést kíván; végül talán azért sem, mert az internátusok fenntartói nem tekintették a nevelést olyan fontos kérdésnek, mint ahogy azt tekinteni kellett volna, vagyis nem értékelték eléggé a nevelés munkáját. Pedig nagy és sokoldalú értékek rejlenek az internátusi élet ilyen formájában; ez magában egyesíti az egyes csoportokban a család együvétartozó vonzalmának erejét a szakszerűen képzett, lelkiismeretes nevelő szeretetteljes nevelése mellett. A nevelők nevelői munkája a részletes megfigyelés folytán és az együvétartozás tudatában nyerne mélységében és biztonságában. Értékes lelki bekapcsolódások jöhetnének létre a nevelő és növendékei között, minek következménye a kölcsönös megértés, bizalom, tisztelet és ragaszkodás. Ebből önkényt mutatkoznak azok az utak és módok, melyeken és melyekkel a növendékekre egyénileg hatni lehet. Az ilyen nevelői munkában közvetlenül élvezi a nevelő munkája gyümölcsét, tudatában van felelősségének s kötelességei teljesítésében lelki kielégítést találhat. Ha a családi rendszerre alapított nevelőintézeteket állandó, teljes számú és szakképzett nevelőtestülettel együtt hivatásának magaslatán álló egyéniség vezeti, a legtökéletesebb nevelői eredményeket mutathatja fel az internátus. Mindenesetre igen fontos tényező, talán a legfontosabb ebben a kérdésben éppen az internátusi vezető egyénisége. Az internátusi nevelés pozitiv nevelői alapon álló, céltudatos, szakképzett egyéniséget követel, aki át van hatva hivatása minden szépségétől és igazságától. Az illető nem állást tölt be, hanem szent hivatást, mely az önzetlenség végtelen sorozatát követeli, a szükséges nevelői, egészségügyi, gazdasági és társadalmi kiképzés mellett. Csak azoknak szabad erre a rendkívül nehéz állásra vállalkozniok, akik tudományos képzettségükhöz kellő cselekvő energiát is éreznek magukban és a biztos, kialakult pedagógiai meggyőződés talaján állnak.

A nevelői testületen kívül, vele egyenértékűen fontos kérdése az internátusoknak egészségügyi berendezése. Ez nemcsak a testi ne-

velés elkerülhetetlenül szükséges feltétele, hanem azzal kapcsolatban mélyreható erkölcsi értékeknek is a kiindulópontja vagy megsemmisítője. A szervezetnek ki kell terjeszkednie az egészséggel kapcsolatos minden részletkérdésre s meg kell követelnie minden internátustól, hogy az egészségügyi s a vele összefüggő nevelői feltételeknek eleget tegyen. Nemcsak a háziorvosnak, de a vezetőnek is teljes tájékozódással kell birnia e kérdésekre vonatkozó elméletekről, valamint ismernie kell azok gyakorlati értékesítésének feltételeit is. Sőt szakszerűen kell ismernie az internátusi élet különleges egészségügyét. Oly fontosnak tartom ezt a kérdést az egészség és a nevelés érdekében, hogy az internátusokat a nevelői és gazdasági szakfelügyeleten kívül külön egészségügyi felügyelet alá helyezném, a fiúinternátusokat férfi, a leányokét női orvosok személyében.

Hogy a nevelői és egészségügyi feltételeknek miként felelhet meg az internátus, az elsősorban az anyagiaktól függ. Ezért a szervezetnek a tanügyi hatóság jogkörébe kell beállítani ama gazdasági feltételeket is, melyekhez az internátusok felállítása és fenntartása kötendő, mint ahogy a magániskolák anyagi kérdésével is foglalkozik a törvény. A meg nem felelő gazdasági alapon állók és a kényszertakarékosság bizonyos határai között tengődők nem lehetnek egészséges nevelőintézetek. Nem szabad megtűrni sem a nyerészkedésre felállított internátusokat, sem az olyanokat, melyek az áljótékonyság nevében állandó pénzzavarban küzdenek, minélfogva nyomorúságos helyzetükben alig tehetnek eleget a magukra vállalt kötelességeknek. Megmérhetetlen az a sok testi-lelki hiányosság, amit az ifjúság ilyen intézetekben elszenved és az a sok megnevezett és névtelen hiba és bűnre való hajlandóság, amit onnan kivisz magával az életbe. Csak a legerősebb és legtisztább egyéniségek kerülnek ki kártulanul az ilyen veszélyes környezetből. De milyen kicsiny aránylag a kiválasztott, erős egyéniségek száma éppen már az ifjúkorban!

Mikor az internátusok számára jól rendezett gazdasági viszonyokat sürgetek, távol áll tőlem az a gondolat, hogy kényelmes és fényűző otthonokat kivánnék az ifjúságnak nyujtani. A kényelem bennük csak annyi legyen, amennyit az egészséges életmód és a munkára való alkalom megkíván. Fényűzésnek ott nincs helye, de a jó ízléssel lépten-nyomon kellene azokban találkoznunk még a legegyszerűbb formák között is.

Az okszerűen szervezett és felszerelt internátusokban fontos nevelői értékek rejlenek. Ezeket az internátusok formai berendezkedésében és nevelői rendjében találjuk meg.

A formailag is jól rendezett és vezetett intézetek életmódja először is a példa és szoktatás erejével hat a növendékek értelmére és

akaratára. A rendszeretet, a tisztaság, az egészség törvényeinek gyakorlása második természetévé válik ott az ifjúságnak. A családi élet zavaros korlátlanságát rendezi a közös életmód által megkövetelt pontosság a munkában és pihenésben és a szórakozások mértékletes beosztása. Mindebből harmónikus életfolyamat, sőt esztétikailag is választékos szokások alakulnak ki, melyek megragadják a gyermek lelkét és fejlesztik a mindennapi élet határai között is szépérzékét. Az utánzásból megszokás, a megszokásból életkövetelmény válik, sőt esztétikai öntudatosság is. Mind fontos lelki kincsei a jövendő embernek, aki ezenkívül gyakorlati művészi tudást és házi és kézimunkák iránti érdeklődést is vihet ki onnan magával az ott töltött évek eredményeiből.

Értelmet és akaratot egyformán fejlesztő és átalakító értéke az internátusnak már az ifjúság közös élete is. A legtöbb internátusi növendék víg, megelégedett lesz új otthonában, ha a családi kényeztetés emlékeit és az elválás első hangulatait elfeledte és legyőzte. Kartársaiban csakhamar játszó és munkatársakra talál, később barátokra, kik között hasznos munkálkodás és okszerű szórakozás közben lohasztja le ifjú hevét.

Egészséges mederben folyó együttélésük közvetlenebb és még mélyebb hatású ifjú lelkökre, mint az elméletekkel túlterhelt, vagy élesen követelő nevelői befolyás. A nevelő éber szeme, pedagógiai tudása, az ifjúság iránti szeretete a jellemfejlesztés igen értékes eszközeit találja meg a közös életmód öntudatlan jelenségeiben és öntudatos nyilatkozásaiban. A gyermek, különösen az elkényeztetett és egyetlen gyermek, természetes, nagy önzésének korlátozója a közös élet, ahol közös érdekek, közös kötelességek és közös szokások hatnak parancsolóan egyéni önzésére. Megtanulja itt a családi és szociális élet amaz erkölcsi törvényét: egy a közösségért, a közösség az egyért. Kezdetben mint kötelező életforma kényszeríti ez a nagy igazság, de később megérik lelke a szokásban rejlő törvény megértésére és tiszteletben tartására is. Az okos internátusi nevelés az alkalmazkodásnak nagy iskolája.

A házirend formai rendje tiszteletben tartásának megkövetelése gyakori viaskodásra hívja fel a növendéket ösztönös vágyaival. De sokkal nehezebb és értékesebb harcot kell önmagával vívnia akkor, mikor a családi élet következetlen nevelői befolyása után nevelője akaratához kell alkalmazkodnia a magasabb értékű szellemi és erkölcsi kincsek megszerzése végett. A magasabbrendű törvényekhez való alkalmazkodás, az egyéni vágyakról és kívánságokról való lemondás már megértést követel, ha azt akarjuk, hogy tudatos önfegyelmezéshez szoktassuk az ifjúságot. Megértő nevelő ebben a harcban jóságos segítője lehet az ifjúságnak, ha okos türelemmel és nemes szeretettel ve-

zeti lelkét nehéz viaskodásában. Nagy kincsekkel erősíti meg jellemét, ha megérteti vele azokat az erkölcsi igazságokat, melyekből e harcok fakadnak és megmutatja nekik a célt, melyért ezekkel meg kell küzdeniök, de vezeti is őket amaz utakon, melyeken győzedelmesen kerülhetnek ki ebből a nehéz viharzásból. Aki megtanul így magán uralkodni, annak később nem lesz szüksége parancsszóra.

A növendék ösztönös és tudatos akarása az internátusi életformákon és a nevelői akaraton kívül még egy harmadik akaratbeli tényezővel kerül szembe az internátusban: társainak tömeg- és az egyeseknek egyéni akaratával. Ez sem kevésbbé értékes nevelői tényezője az internátusnak. Az ellentétes vagy legalább is idegen akarat nyilatkozik vele szemben a munka versenyében, a játék hevében, a rokon- és ellenszenv képében és a mindennapi élet sokféle jelenségeiben, mikor benne és társaiban az ifjúkor természetes és erős életakarata érvényesülni törekszik. Az ebből eredő hangos vagy szótalan mérkőzések alkalmával mindjobban kibontakozik a növendék egyénisége a nevelő előtt. De ebben a mérkőzésben az ifjú is megismeri társait. Azok és saját erőinek és gyengeségeinek tudatára jut. Az élet a maga valóságában, szükségképeni küzdelmeiben kezd lelki szemei előtt derengeni. Az idegen akarattal való összeütközésben megtanulja, hogy a küzdelem az élet egyik principiuma, ami előtt kitérni nem lehet. Küzdésre, munkára, versenyre készíti elő az akaratot és közben megismeri a tisztességes küzdelem határait és eszközeit. Megismerkedik az erős és gyáva, a tiszteletreméltó és alattomos ellenféllel. A tiszta nevelői légkörben az igaz győzedelme tiszteletet, a gyenge elbukása szánalmat, a gyáva meghátrálása a megvetést kelti fel az ifjú lelkében. Jelleme, erkölcsi ítélete alakul ki a növendéktársaival folytatott lelki surlódásban. Mert korabeli társak között élhet, az önmagával s másokkal való összehasonlításban kezd emberismeretre szert tenni, önzése kopik, összemelegedik lelke a rokon érzelmüekkel s megtanulja a lelki választékosság tiszta művészetét. Az élet iskoláját kezdi már ott járni, ott él és ott fejlődik. Valóban, az okos nevelői alapokra fektetett internátus az élet kicsinyített formája és kezdetleges képmása. Annak kell lennie. Mennyivel több és fontos nevelői értéket vihet ki az internátus nevelő légköréből a gyermek, az ifjú, mint a magányos gyermekszobákból, a gyermekekkel nem törődő felnőttek környezetéből vagy a koraérett szalongyerekek testet, lelket sorvasztó befolyásából.

Az intelligens gyermek, ha erős akaratú is, meglepő gyorsasággal alkalmazkodik az internátushoz. Ha korlátolt és az akarata fegyelmezetlen vagy már túltengett, erős a harc mindkét fél részén; de ez a harc sem reménytelen. Egyetlen gyermek sem egészen re-

ménytelen, csak az egészen együgyű s akaratilag terhelt. Ezek azonban nem internátusba valók, hanem saját maguk és a többiek érdekében eltávolítandók. A középfajok számtalan változatával az igazi nevelő mindig felveheti a harcot és vegye is fel, mert ez a többség s ezek leginkább reá szorultak a nevelő szeretetére és szakszerű nevelésére.

Az akarat nevelése a legnehezebb nevelői problema. A szülői ház ez irányban követi el legsúlyosabb hibáit. Nincs megértése, tudása, türelme, ideje erre a munkára. A mai családi élet rendje ellentmond anyagilag és szellemileg ennek a feladatnak, holott a jó internátus formáiban, szokásaiban, lényegében, öntudatos nevelői eljárásában mindig az akarat irányítására törekszik, tudván azt, hogy a növendékek jellemének fejlődése az akarat neveléséből fakad.

Az internátus csak a gyermekért van, csak azért él. A családnak is ez volna a rendeltetése. De hol van az a család, mely valóban így rendezkedett be? A családdal szemben nevelői életmódjának még az is előnye, hogy elvonja az ifjúságot a korai társadalmi élet idegrontó befolyásától, a válogatásnélküli újságolvasás veszedelmeitől, a színház és mozi kritikanélküli látogatásától. Az utca szenyje, kétértelmű kirakatujdonságok nem izgatják időnap előtt képzeletét és olvasmányait nem csenheti el a szalonasztalokról vagy az éjjeliszekrények fiókjaiból. Ellenőrizetlen utcai ismeretségeknek és barátkozásoknak is korlátokat szab az internátus. Megőrzi az ifjúságot a vágyak és érzelmek korai fakadásától, nem sietteti különben is nehéz és mélyen szántó viharokkal terhes testi és lelki fejlődésének folyamatát, nem gátolja és hátráltatja ezáltal értékesebb lelkierőinek kialakulását.

Nevelői szempontból még akkor is eredménnyel dolgozhatik az internátus, ha nem talál munkájában a család részéről támogatást. Az állandó okszerű befolyás, mely alatt az ifjúság internátusi éveit eltölti, mély és tartós nyomokat hagy lelkében. Ha az ott szerzett szellemi s erkölcsi értékek nem nyilatkozhatnak is közvetlenül addig cselekvőleg egyéniségében, míg a szülői ház kötelékeiben él, de megmaradnak lelkében mint latens erők, szunyadó igazság-tudatok és akkor jutnak érvényesülésre, mikor az ifjú emberré vált és önállóan irányíthatja élete munkáját és emberi hivatását.

Mindeme nevelői tényezőkben benne rejlenek azok a részletek, melyekből az emberi akarás egységes képe kialakul, mint a különféle színű és árnyalatú mozaik-részecskékből az egységes művészi kép.

Az akarat irányítása mellett a bennlakó növendékek értelmi színvonalát is emeli az internátus, mikor az iskolai tanítást megrögzíteni törekszik lelkükben. A munkára szánt idő rendszeres beosztása, az internátus tanszerei, könyvtára, a tanulásra rendelt helyiségek mind megkönnyítik és eredményesebbé teszik a leckékre való készülődést. Ha

hozzávesszük még az együtttanulás serkentő erejét és a nevelők léptennyomon élvezhető társaságát és segítségét a korrepetáló órák alatt, az értelmi nevelésnek is értékes eszközeit találjuk az internátusi életmódban. A közepes tehetségnek a renyhe vagy fegyelmezetlen akaratnak nagy szüksége van erre az irányításra is. A tehetségesebbeknek pedig a rendes tantárgyaik megtanulása után az önképzés szükséges munkájára eszközöket és irányítást adnak nevelőik, hogy idejöket értékesítsék.

Az elmondottakban összegezni kívántam azokat az értékeket, melyek az internátusokban a nevelésügy szolgálatára állnak. Ahol mindamellett nem találjuk a kellő eredményt — és sajnos, hogy igen ritkán találjuk — annak oka nem az intézményben, hanem a rossz szervezésben rejlik. Tudatában vagyok annak is, hogy a különféle testi-lelki tulajdonságokkal felruházott gyermekseregben a legkülönbözőbb nevelői lehetőségek gyülnek össze az internátusokban és a meggondolatlan házinevelés megszámlálhatatlan ferdeségeivel és hibáival nehezítik a nevelői munkát. Ismerem az ifjúság közös együttéléséből származó, egymást megrontható veszedelmeket is. Tudom, hogy mily nehéz mindezekkel megküzdeni. Mégis barátja vagyok az internátusoknak. Nem osztozom azok nézetében, akik egyszerűen felesleges vagy éppen káros intézménynek tartják. Nemcsak azért, mert a közszükségletből fakadt és ezáltal fenntartott szükséges intézmény, hanem azért, mert olyan fontos nevelői értékeket tudok és tudtam benne a gyakorlatban is felhalmozni, melyekkel csak a legritkább család rendelkezik. Ismerem az eszközöket és módozatokat, melyek segítségével meg lehet hátrányaival is birkózni. Nem eltörölni, hanem rendezni kell ezt a kérdést és problemáit megoldani gazdasági ügyeitől kezdve egészen fel, a nevelés legbensőbb részletéig, az állami felügyelet módozataival együtt az egész vonalon.

Az internátusoknak csak a nevelés ügyét szabad szolgálniok. Nevelői központokká kell fejlődniök, amelyeknek éltető lelke ama nevelői elvek megvalósítására törekszik, melyeket az arra hivatottak az egységes, pozitiv erkölcsi alapokon álló nevelői ideálnak ítélnek. Új társadalmi és családi világfelfogást kell hirdetniök növendékeik útján.

Szellemi megértéssel, cselekvő akaratra való készséggel kell megerősíteniök a jövendő nemzedék lelkét, hogy azok aszerint irányítsák jövendő egyéni életüket és teljesítsék majd családi, nemzeti és emberi kötelességeiket. Hogy minő mélyhatású és meggyőző képességű az internátusi nevelés, tapasztalhatjuk azok világfelfogásán s jellemének nyilatkozásain, akik határozott irányelvek szerint nevelő és e célra jól rendezett internátusokban nevelődtek. Fiainkban és leányainkban

él tovább azok erkölcsi felfogása és él általok a családban és társadalomban.

Szükségünk van olyan biztos nevelői központokra, ahol a család a nevelés új irányítását megláthatja, ahonnan nevelői vezetést és segítséget nyerhet. Meg kell értetnünk a társadalommal a nevelés jellemalkotó fontosságát és értékét, melyben a család és társadalom, sőt az egész nemzet összetartó ereje rejlik. Mert mai ifjúságunk nélkülözi az egész vonalon a tervszerű, tudományos és pozitiv erkölcsi alapokra fektetett nevelés áldásait. A családi nevelés pedagógiai, egészségügyi és sajnos a következetes erkölcsi alapot is nélkülöző hiányait e helyen nem kell bizonyítanom.

Iskoláink nevelő munkája sem kielégítő. Annyit tanítunk, hogy nevelni alig érünk rá. Az iskolai nevelésnek még hivatalosan is csak «fegyelmezés» a neve. A tanári minősítési táblázat is úgy különbözteti meg a tanár nevelői munkáját, hogy jól vagy rosszul «fegyelmez». Nem is tudom, hogy hol és miként nevelődik a mai gyermek, a mai ifjúság? Az utcán, a moziban és színházban, az üzletek kétes értékű kirakatai előtt, a mohón felfalt, válogatás nélküli újirodalmi termékeken? Vagy a család anyagi gondokkal terhelt légkörében, vagy az egészségtelenül fényűző élet folytonos élvezethajhászásában? A gyermek századában annyit elmélkedtünk a gyermekről, hogy közben kisiklott a gyakorlatban kezeink közül az ifjúság.

Nincs korunknak nevelői világnézete, nincs nevelői ideálunk. A társadalmat szétbontó szellemi és anyagi kapkodás, tapogatódzás betegesen nyugtalanítja a lelkeket. Ezt a bizonytalanságot, elvtelenséget és a velejáró léhaságot hozza az ifjúság a családból az iskolába s ezt viszi megint onnan haza, mert az iskola nevelése is bizonytalan, nem egységes; útvesztőkben tévelyeg. Ezt érezi az ifjúság az irodalom, a művészet hangulatában és tapasztalja az anyagi életformák kialakulásában, kiélvezésében és egész környezete cselekedeteinek vezető motivumaiban. Végzetes lelki zürzavarban vergődik a mai ifjúság és éppen talán a java, a megmenthető része az, aki keresi és értékelné az erkölcsi világfelfogás összhangzó megoldása felé vezető utat. Az öntudatos nevelőknek kell előttök ezeket az új utakat megépíteniök és kijelölniök. Nemcsak morálelméletek, de a gyökereiben megingott társadalom erkölcsi életfolyamatából szerzett tapasztalataink is ezt sürgetik. A mai családtól és társadalomtól nem várhatjuk ezt a megujhodást. A beteg nem gyógyíthatja önmagát. Orvost kell keresnie. Az ifjúság nevelésére hivatott lelkeknek, az értelmileg és erkölcsileg készen állóknak kell megtalálniok az új nevelés szükséges ideálját. Sürgetnünk kell, hogy a jó nevelés principiuma vonuljon be irányító erejével az iskolába és az internátusba.

Az új és egészséges Magyarországnak az iskola falai között kell kiépülnie. Nem mi építjük azt fel közvetlenül; nem azok, akik átszenvedték a kegyetlen harcok minden nyomorúságát: hanem az az ifjúság, mely ma még az iskola padjain ül. Ezeket kell erre az országot újjáteremtő munkára felnevelni az iskolában.

Ebben a munkában, ha egyelőre nem is széleskörű, de mély hatású közreműködést szánok a jövő jó internátusainak a nevelő és nemcsak tanító iskolák mellett. Azért kívánom az internátusok gazdasági, egészségügyi és nevelői újjászervezését a társadalom minden rétegének műveltségi és gazdasági igényeinek megfelelően és fölöttök szakszerű állami felügyeletet.

Legyenek az új internátusok az új Magyarország szétszórt nevelői szigetei, ahonnan a tiszta erkölcs hatalmával és következetes akaraterejével felfegyverkezve kerüljenek ki az új, az erősebb, a tisztább Magyarország jövendő családapái, családanyái és a nemzet összetartó szálait kezükben tartó munkásai.

(Kolozsvár.) MÁRSITS ROZINA.

A KÖZGAZDASÁGI SZELLEM A KÖZÉPISKOLAI TANÍTÁSBAN.

— Felolvasás a Magyar Pædagogiai Társaságban 1918 február 16-án. —

Az emberiségnek évezredekre visszanyuló történelme folyamán az elmulás megmásíthatlan törvényszerűségének következtében megsemmisültek az eseményeknek mindent elsodró forgatagában a legnagyobbszerű alakulások is. Világuralmak, melyeket saját kortársaik örök életrevalóknak ítéltek. A történelemnek anyagi eseményeiből csak az maradt továbbplántálódó nagy gondolatok és érzések alakjában, ami bennük szellemi volt, ama kulturkörök emléke és eredményei, melyeknek létrehozására az illető fajok képesek voltak. E kulturkörökből is csak az, ami valóban értékes volt és egyesítette önmagában az illető időknek gondolat- és érzésvilágát, mint a napnak ragyogó, tiszta fehérsége a leggyönyörűbb és legváltozatosabb színárnyalatoknak sokaságát. Minden kulturkörnek megvolt a maga sajátos vezetőeszméje, mely aztán a fejlődés folyamán a köztudatban eszménnyé magasztosult. A többi gondolatok e köré csoportosultak. Ennek hatása nyomán jött létre minden, ha nem volt is könnyű a kortársakra vagy a későbbi kutatóra nézve a szerves összefüggésnek megállapítása. Behatolt az életnek legrejtettebb viszonyaiba. Létrehozott, átváltoztatott, megsemmisített oly alakulásokat, melyek a nagy tömeg számára ért-